

Söderberg, Johan: *Den moderna människans uppkomst – och andra uppsatser*. Redaktörer: Anders Björnsson m.fl. Carlssons, Stockholm 2000. 249 s. ISBN 91-7203-916-7.

Våld och rättsväsende i 1500-, 1600- och 1700-talens Sverige; svensk regionalekonomisk utveckling i relation till huvudstaden Stockholms utveckling; 1800-talets bruksdöd i Värmland; skönhetsvård och hedonism i 1900-talens Sverige; encyklopediska faktaupplysningar om nötkreatur, ränta, salpeter m.m.; begreppsdiskussioner kring marxism, Annaleskolan och Wallersteins världssystemanalys – det är några exempel på de många olika ämnen och infallsvinklar som Johan Söderberg, professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet, har bearbetat genom åren och som finns med i en nyutkommen sammanställning med titeln *Den moderna människans uppkomst – och andra uppsatser*. I boken kan man följa Söderbergs utveckling som forskare och författare genom elva olika kapitel. Uppsatserna kommer inte i kronologisk ordning men ger en bild av Söderbergs forskarnit från mitten av 1970-talet till slutet av 1990-talet. Den slutsatsen kan man dock dra först efter att man har letat upp innehållsförteckningens rubriker i den avslutande listan över Söderbergs tryckta skrifter. Naturligtvis borde denna information ha funnits på ett mer lättillgängligt sätt antingen i innehållsförteckningen eller på de sidor där de respektive kapitlen börjar. (Parentetiskt kan det sägas att två av rubrikerna i innehållsförteckningen inte finns med i listan över tryckta skrifter. I förordet framgår det emellertid att dessa texter, "Utseendets ekonomi" respektive "Annales-skolan", torde vara relativt nyskrivna.)

Ett framträdande drag i Söderbergs artiklar är ambitionen att kombinera kvantitativa och kvalitativa analyser av den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen. Den ena sidan av saken kan inte vid något tillfälle vara utan den andra. Exakt var Söderberg väljer att lägga tyngdpunkten i detta analytiska kontinuum växlar dock. I boken finns texter som rent vetenskapsteoretiskt vetter åt både ett kvantitativt ekonomiskt paradigm och ett kvalitativt etnologiskt. Kanske har Söderberg funnit den balans som passar honom själv bäst i den inledande uppsatsen "Den moderna människans uppkomst", en text som tidigare tryckts 1993 i *Folkets historia*. Här är utgångspunkten frågan om hur man speglar det moderna samhällets uppkomst och utveckling utifrån det som Söderberg kallar civilisering och humanisering. Tillvägagångssättet som han väljer

är frekvenser och variationer för mord och dråp i Stockholm och andra delar av landet. Utifrån dessa siffror och kurvor bygger Söderberg upp ett resonemang som nära ansluter till det synsätt som sociologen Norbert Elias har i fråga om den moderna människans tillblivelse. Det som Söderberg betecknar som det goda samhället framträder i faktatyngda redogörelser som till exempel visar att det förekom runt 80 mord och dråp per 100 000 invånare i 1400-talens Stockholm men mindre än fem mord och dråp per 100 000 invånare i 1700-, 1800- och 1900-talens Stockholm. Här finns alltså en tydlig trend mot ett fredligare och mindre våldsamt samhälle.

Ändå känns det fel att exempelvis utifrån 1900-talet, med dess två världskrig och dess uppsjö av inbördeskrig och utrotningar av oliktankande och olikvarande, ens i enstaka fall (Sverige) tala om humanisering och civilisering. En kritik som kan riktas mot konklusionerna i uppsatsen "Den moderna människans uppkomst" är att texten för mycket tar hänsyn till relationerna mellan människor inom staten och därför glömmer relationerna mellan olika staters människor. Våld blir ur denna synvinkel en fråga om vad människor gör mot varandra inom den egna gemenskapen, medan det våld som riktas mot människor som tillhör andra gemenskaper inte inberäknas – och det blir ju märkligt i en värld som har betecknats som global.

Ett annat tema i Söderbergs texter är uppmärksamheten på regionala eller rumsliga variationer och strukturer för de ekonomiska, sociala och demografiska mönstren. Flera av bokens uppsatser ger en inblick i den mångfald av gränser och kontaktytor – mellan stad och land, mellan olika landsändar, mellan olika lokala verkligheter och förutsättningar – som har karakteriserat Sverige i historisk tid. Söderberg visar bland annat på den specifika utveckling som Stockholm haft i jämförelse med övriga landet vad gäller ekonomisk, social och kulturell utveckling. Han tar också fasta på den åtskillnad mellan östra och västra Sverige som historikern Christer Winberg tidigare har gjort. Med huvudstaden som social och kulturell replipunkt kännetecknas östra Sverige av moderna föreställningar och livsformer, medan västra Sverige beskrivs som en mer traditionell och landsbygdsnärlig region. Som en fingervisning om att regionala skillnader kan tecknas mycket detaljerat för Söderberg dessutom ned diskussionen på läns- och sockennivå i kapitlet om bruksdödens verkningar i Värmland.

Genomgående är också, som redaktörerna påpekar i

sitt förord, det perspektiv underifrån som Söderberg ofta väljer. Det vardagliga och till synes triviala blir utgångspunkten när han problematiserar samhälle och tidsperiod. Artikeln "Utseendets ekonomi" är i detta avseende en text som skiljer sig en del från de övriga. Här skriver Söderberg en nutidshistoria som utgår från böcker och tidskrifter om skönhetsvård snarare än från siffror och kurvor. Faktahistorikern gör sig till uttolkare av en lång rad moderna berättelser om skönhet och olika skönhetsideal. Vad som urskiljs är en växande hedonistisk konsumtion som enligt Söderbergs mening har inneburit ett slags frirum för den moderna kvinnan.

Det finns sålunda många trådar mellan bokens olika kapitel. Ändå har jag som läsare känt ett behov av att få urvalet av texter förklarad för mig. Det förord som redaktörerna presenterar är vad det anbelangar alltför tunt. Svar på frågan om vilka motiven har varit vid valet av de olika texterna ges inte. En fråga som infinner sig är, varför har det inte hämtats några utdrag från Söderbergs böcker, dvs. från texter som rimligen borde höra till dennes mest centrala arbeten. Och enligt den avslutande bibliografin har Söderberg också skrivit flera texter tillsammans med andra forskare (Arne Jarrick, Eva Eggeby m.fl.) – varför finns det inget exempel på en sådan text?

Överhuvudtaget känns förordet magert med hänsyn till alla de frågor som väcks av Söderbergs inspirerande texter. Som läsare vill jag veta mer om hans position i forskarsamhället, såväl det historiska som det tvärvetenskapliga. Något sådant erbjuds inte. I stället får man en presentation av Söderberg som säger ungefär det som man själv kan komma fram till som läsare av boken – att författaren i fråga är en person som inte bara besitter en fantastisk arbetskapacitet i kombination med ett intresse för olika frågeställningar, utan också gärna grundar sina resonemang och slutsatser på kvantitativ, statistisk metod.

Markus Idvall, Lund

Idrottens själ. Bo G. Nilsson (red.). Nordiska museets och Skansens årsbok Fataburen, Stockholm 2000. 366 s., ill. ISBN 91-0348-971-X.

Mats Hellspång: *Den folkliga idrotten. Studier i det svenska bondesamhällets idrotter och fysiska lekar under 1700- och 1800-talen*. Nordiska museets förlag, Stockholm 2000. 362 s., ill. ISBN 91-7108-465-7.

I september 2000, när världens idrottsevenemang pågick "down under", fick jag de båda nya idrottsböckerna, den om idrottens själ och den om folklig idrott.

I sin inledande uppsats i Fataburen, betitlad *Idrottens själ i kris*, skriver dess redaktör Bo G. Nilsson, att den svenska idrottens folkrörelsemodell under hand börjat framstå som föråldrad. Pengar spelar ju en allt större roll samtidigt som dopingmissbruk försätter idrottsrörelsen i kriser. Vart är då egentligen idrotten på väg, frågar han. I sitt svar lämnar han så småningom den mörka sidan och går över till den ljusa: Den svenska idrotten har dock en väldig bas av nästan två miljoner aktiva, av vilka bara 7 000 sysslar med idrott på elitnivå. De som profeterar om idrottens hädanfärd har nog inte beaktat idrottens bredd och inte heller hur djupt inom oss som glädjen över den mänskliga kroppens förmåga sträcker sina rötter!

Med vad är det då som får människan att satsa så mycken tid och energi på att bevisa att man kan springa, hoppa, rida etc. bättre och stilfullare än andra? Och i sin tur varför bänkar vi oss framför tv-apparaterna för att nu följa spelen från Sydney?

Ett svar på frågan anser Nilsson vara, att idrotten är en hyllning till människans förmåga att övervinna hinder. Redan våra fornnordiska sagor berättar ju om jättar med väldiga krafter, och det går faktiskt en linje från tidiga hjältar till våra dagar. Ett annat svar är att publiken vill se på när prestationer utförs, men tävlandet ska vara demokratiskt och jämlikt.

Hur som helst väcker idrott starka känslor, och spänningsmomenten, det är kanske de som är det viktigaste? Teater och film är skrivna på förhand; det som visas upp är redan planerat. Idrott däremot är ett drama med okänd utgång, och man vill vara med och se vem som vinner.

Ingrid Roos Björklund skriver om sport och mode – en briljant uppsats med välfunna bilder. Om den vita sporten heter det t.ex. så här:

"Det plagg som idag mest förknippas med tennis och som verkligen blivit en modehit är den bomullströja med kort eller lång ärm, krage och knappsprund fram som går under benämningen *pikétröja*. Den lanserades av den franske tennisstjärnan René Lacoste år 1933. Lacoste gick under öknamnet Krokodilen, varför han också lät pryda sin tröja med ett märke föreställande detta djur. Tröjan blev mycket populär, framförallt i sporter som tennis och golf. Men sedan hände det plötsligt att den blev en modetröja i alla möjliga färger och